

alguna variant secundària de sentit o de forma: a Andorra, almenys al capdamunt, a Soldeu (1952), he sentit *bòrno*.⁴ Fora d'això la forma *borni* sembla ser la de pertot, però en alguns parlars extrems significa 'guenyo, guerxo' (així a Tor, de Vall Ferrera, 1932).⁵

En els parlars occitans moderns és comú a tot el domini. *Bòrni* és la forma usada en gascò, des del Bearn (Lespy) fins a la Gironda (Moureau, *Le Patois de la Teste*) i la Vall d'Aran (Coromines; *ALCat.*, 293), forma que reapareix a Provença, almenys a la costa —Marsella, Niça— i, com hem vist, en els Alps, des del S. xv; hi ha variants *bòrli*, *borlbe*, *bòrliè*, cap al Nord —Roergue, Bordeus, Llemosí, Forés— i *borgne* és la forma rodanesa i almenys en part lleugadociana (ja des d'antic): el *TdF* dóna abundants mostres de la popularitat i autoctonia d'aquesta forma, en proverbis i una munió de frases de saba popular, també amb varietat de significats secundaris i rica derivació. D'entre les formes vàries, almenys la duplicitat *-ni* ~ *-rgne* és merament fonètica, i manca de tot valor lexicològic, car es tracta d'una vacil·lació normal localment; quant a les citades formes en *-l* i *-lbe* no deuen ser gaire antigues i s'expliquen fàcilment per la contaminació dels quasi-sinònims *guerle*, ja antic («louche», *PDPF*), i *avògol* (*PDPF*) ~ *avugle* (*TdF*) 'orb'. En el fons doncs, per al qui coneix les dades catalanes i franceses poc ens pot ensenyar la llengua d'oc de cara a l'etimologia, si no és mostrar la continuïtat de l'àrea antiga des de Catalunya fins al Nord de França.

El mot no és pròpiament italià ni sembla haver-ho estat mai, almenys literàriament; per més que no manca d'interès el fet que l'única expressió avui normal allí sembla ser *cieco da un occhio*, si bé alguns diuen *guercio* (i crec també *bircio*, dialectalment *tiorbo*), però això és més pròpiament 'guenyo, guerxo, estràbic'. En veritat *bòrni* apareix també en dos grans escriptors del S. xiv, Boccaccio i G. Villani, però, si no m'enganyo és solament com a sobrenom d'un personatge concret, *Filippo il Bòrni*.⁵ Allí, de tota manera, és mot arrelat en bastants dialectes del Nord, i en algun dels Alps, amb el sentit de 'borni' (Valesia); més, però, segons sembla, en el sentit de 'llosc, miop' (*sborgn* a Parma), i sobretot 'cec, orb': *bòrgnu* en el Piemont, *bòrni* a la Valtellina i a Bòrmio; almenys el derivat *sborniare* degué tenir un poc més de difusió, car en el sentit de 'donar llambregades' («alluciar, guardar fissos e con avidità») s'usa també a Milà (*sborgnà*) i fins en algun punt de Toscana (Lucca), cf. Salvioni, *RDR* IV, 212;⁶ no tenim, doncs, proves que ni al Nord dels Apenins el mot hagi estat general, però sí que no hi és un intrús.

El sentit bàsic pertot sembla ser 'cec d'un sol ull', car és l'únic del qual es troben dades en francès antic (God.) i també el general, segons Wartburg, en l'àrea septentrional moderna del mot, almenys a Picardia i l'Île de France (tanmateix Diez citava *borne* «strabo» i *bornier* «lippire» 'estar lloganyós' en un antic glossari de Douai). Del vigor del mot en francès, i des d'antic, hi ha encara dues eloqüents proves indirectes

Des del francès degué passar al bretó *born* id., que s'està d'acord (V. Henry, p. 39, etc.) a considerar manlleu del francès, vista la manca de parentela en les altres llengües cèltiques.⁷

Hi ha un mot fr. paral·lel que em sembla inseparable de *borgne*: fr. ant. *lorgne* «louche», S. XIII;⁸ i potser ja en el XII,⁹ i el verb, encara ben viu, *lorgner* 'donar llambregades', 'guipar', d'ús constant des del S. xv (amb derivats com *lorgnette* 'monocle', etc.): és veritat que els etimòlegs i especialistes francesos van força esmaperduts sobre aquests mots, però em sembla ben probable que es tracti de germanastres o fills bords de *borgne*, (*é*)*borgner* [aquest també S. XII] i la seva família: m'inclino a creure que són simplement el producte d'un encreuament de *borgne* amb *louche* 'llosc' (ll. *LUSCUS*), *loucher* 'guinyar', etc. (idea que ja planteja el *REW*), o bé d'una contaminació de *borgne* pel germ. occid. *LOK* ~ *LOG* 'mirar, espisar'.¹⁰

El problema de l'etimologia de *borni* és difícil, i amb amples ramificacions. Ja Diez (*Wb.*, 60) el planteja amb honest escepticisme, sense resultat; M-L. (*REW*, 1221) a penes hi avança més, i a aquesta actitud s'han atingut d'altres.¹¹ El mateix Wartburg, en el seu primer i crític estudi de 1911 (*RDR* III, 416-9), començà admetent que era pre-romà i que s'havia de separar de la suposada família germànica, segurament reconeixent que BRÜNN- no podia donar BÖRN-. Després, repensant-s'hi, a la fi d'aquell estudi,¹² i en una continuació (*RDR* IV, 23-29), es decidí a identificar-lo amb el suposat germanisme. El resultat és que en el *FEW* vol posar l'adjectiu dins una heterogènia massa de mots, de sentits molt diversos, que provindrien del gòtic BRUNNA 'font' (certament mot germànic ben conegut, i bastant general en aquest sentit o el menys antic de 'pou').

Sembla una idea absurda. Com hi arribà? Semànticament l'hi conduïren una sèrie de mots dialectals de França, del tipus BÖRN-, que expressen idees entorn de la de 'cavitat'. Que de 'font' es pugui passar a 'cavitat' o 'rusc d'abelles' (oc. *bornac*) és ja una idea forçada, però que després aquest sentit, ja tan canviat, pugui conduir a idees com 'borni' (o 'cec' o 'llosc')¹³ és, fins i tot no atenint-nos sinó a la semàntica, no ja «sforzato» com ho trobà T. Bolelli (*It. Dial.* XVII, 158-9) i tothom, sinó una combinació estranyament desviada del sentit comú. Hi ha hagut unanimitat a descartar-ho; i M-L., en la nova versió del seu diccionari, no cregué necessari ni comentar la pensada del seu èmul i deixeble.

Si en general hi ha escepticisme sobre la possibilitat de trobar una explicació raonable de *borni*, jo tampoc veig cap resultat ferm, si no és que deu ser un mot pre-romà.¹⁴ En un treball de 1974 vaig fer un esforç per trobar-li almenys algun adjectiu pre-romà també emparentat, estudi que es publica en les *Actas de los Coloquios de Epigrafía y Ling. Prerromanas*, celebrats llavors a Salamanca; deixant allí detalls que no toquen *borni* i els seus germans segurs, extracto la resta.

El portuguès *morno* 'tebi' és ja un mot de la llen-